

УДК 338.43:636

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ У СКОТАРСТВІ

З. Березівський, к.е.н.

Львівський національний аграрний університет

Ключові слова: ризик, невизначеність, формування, виробничі витрати, скотарство, класифікація.

На основі теоретичних узагальнень наукових розробок учених-економістів поглиблено вивчення джерел ризику і запропоновано їх класифікацію стосовно галузі скотарства з виділенням джерел ризику виробничо-технологічного, економічного і форс-мажорного характеру, видів ризику, чинників, що його формують, і характеристик результатів ризику.

Постановка проблеми. Сільське господарство характеризується певними специфічними особливостями. Ці особливості мають об'єктивний характер, тому їх необхідно правильно трактувати, давати їм оцінку і враховувати у виробничій діяльності. Узагальнення результатів наукових досліджень дало змогу їх певним чином систематизувати і виділити серед них основні: 1) група особливостей скотарства як ланки сільського господарства; 2) група особливостей скотарства як галузі тваринництва стосовно інших галузей сільського господарства; 3) група особливостей молочного і м'ясного скотарства стосовно одне одного.

Перелічені особливості (загальні, притаманні всьому сільському господарству відносно інших галузей народного господарства; особливості скотарства як галузі сільського господарства і тваринництва зокрема; особливості галузей молочного і м'ясного скотарства стосовно одне одного) мають об'єктивний характер і безпосередньо впливають на ефективність розвитку галузі й формування виробничих витрат зокрема. Вони тісно пов'язані з чинниками ризику і невизначеності організації виробничих процесів і виробництва продукції, що, безумовно, менеджер (власник) повинен враховувати під час планування та прийняття управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджувана проблема є багатогранною і потребує розгляду в різних аспектах. Ризик – це ситуація, коли результат здійснення якого-небудь процесу невідомий, але відомі його можливі альтернативні наслідки. Невизначеність – ситуація, коли ймовірність отримання різних результатів невідома [2, с.149]. Отже, ризик відрізняється від невизначеності. На думку А.П.Минки, "... підприємницький ризик як економічна категорія – це не тільки розрахована можливість зазнати непередбачених збитків, втрат, недосягнення сподіваного результату (втрачена вигода) внаслідок впливу стохастичних несприятливих подій, зумовлених невизначеністю внутрішніх і

зовнішніх умов навколишнього середовища суб'єкта господарювання або виконанням помилкового чи невчасного управлінського рішення, прийнятого у ситуації неминучого вибору, у ході реалізації підприємницької ідеї, а також і манера, стиль ділової поведінки, яка обрана підприємцем на основі якісної і кількісної оцінки ситуації, можливостей зазнати збитків” [4, с. 474]. У такому розумінні в ринковій економіці підприємницький ризик часто стає для господарюючого суб'єкта єдиним шляхом до виживання і процвітання у жорстких умовах конкуренції, він є альтернативою банкрутству. Автор зазначає, що “спершу доцільно уточнити поняття “ризик”, додатково ввівши терміни “невизначеність” і “небезпека”. Ризикована ситуація виникає за умови, по-перше, необхідності вибору рішення з декількох варіантів (альтернатив) (при цьому відмова від вибору розцінюється як різновидність вибору, тобто вона є однією з альтернатив). По-друге, результати (майбутні наслідки) можуть бути оцінені з деякою часткою ймовірності. Іншими словами, ризик має математично виражену ймовірність настання втрат, яка опирається на статистичні дані та може бути розрахована з досить високою точністю, тобто можна говорити про ймовірність настання події (здійснення альтернативи), наприклад, 50X 50, 40X 60. Отже, ризик – це якісно і кількісно оцінена ймовірність певного результату” [4, с. 474]. Невизначеність є однією з причин і умовою ризику та характеризується відсутністю будь-яких даних, інформації щодо ймовірного розвитку подій, які б могли передбачити наслідки виконання рішення. Ризик є потенційно небезпечним, але невизначеність ще небезпечніша. Ризик можна оцінити і прийняти рішення, а невизначеність вимагає докладання зусиль на отримання певних знань, інформації. Звідси впливає правило: невизначеність має бути перетворена на ризик, а ризик необхідно детально проаналізувати й управляти ним. Небезпека – умова, явище, об'єкт, які можуть збільшити ймовірність втрат від ризику (наприклад, спека під час жнив значно збільшує ймовірність пожежі в полі).

На думку М.Сявака та О.Рибницької, “... ризик – це діяльність, яка пов'язана із перетворенням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість кількісно і якісно оцінити імовірність досягнення передбачуваного результату, невдачі і відхилення від мети. Тобто, ризик – не шкода, а можливість відхилення від мети, задля досягнення якої приймалось рішення” [5, с. 263]. В економістів під ризиком прийнято розуміти імовірність (загрозу) втрати підприємцем частини своїх ресурсів, неотримання доходів або появи додаткових витрат у результаті здійснення певної виробничої і фінансової діяльності. Сучасне ринкове середовище немислиме без ризику як міри очікуваної невдачі, неблагополуччя в роботі, певних явищ, настання яких загрожуватиме матеріальними втратами. Ігнорування ризику під час прийняття господарських і технічних рішень гальмує розвиток. Ризик завжди був і буде, потрібно тільки звести його до мінімуму [5, с. 264].

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – на основі узагальнення наукових розробок учених-економістів поглибити вивчення джерел ризику і

запропонувати їх класифікацію стосовно галузі скотарства з виділенням джерел і видів ризику, чинників, що його формують, і характеристики результатів ризику.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що ризик у сільському господарстві – це діяльність, визначена менеджером (власником) в процесі реалізації невизначеності на основі якісної і кількісної оцінки імовірності досягнення передбачуваного результату. Зокрема, в галузі скотарства ризиком може бути рішення менеджера (власника) про організацію сезонних отелів корів, щоб максимальну їх кількість отримати у весняний період і за рахунок дешевих зелених кормів мати максимальну кількість продукції з низькими витратами на її виробництво. При цьому менеджер (власник) не впевнений хоча б у двох таких ситуаціях: 1) чи буде достатній попит на продукцію; 2) яким буде сільськогосподарський рік, чи буде високий рівень врожайності культур зеленого конвеєра. Отже, менеджер (власник) приймає рішення в умовах ризику. Крім того, він не може бути впевненим, що в цей період можна буде реалізувати продукцію з максимальною вигодою. Тобто менеджер (власник) організує виробництво, хоча він не може чітко прогнозувати рівень цін на наступний рік і, орієнтуючись на ціну в поточному році, може зазнати збитків від зниження її в наступному. У цьому разі менеджер (власник) планує розвиток галузі в умовах невизначеності. Тому повинен вміти виявити види ризику (правильно їх класифікувати), встановити чинники і передбачувані результати ризику.

Для успішного ведення господарства менеджер (власник) повинен уміти виявляти джерела ризику. Зокрема, С.І. Дем'яненко зазначає, що, приймаючи будь-яке рішення, менеджер обов'язково повинен враховувати міру ризику в кожному конкретному випадку. Без цього господарювання є небезпечним. Однак менеджер, який занадто перестраховується, також може втратити потенційні можливості для збільшення прибутку, ухиляючись від відносно ризикованого рішення [2, с. 150-153]. Ми поглибили дослідження джерел ризику і стосовно галузі скотарства пропонуємо таку їх класифікацію (рис. 1–3). Чинник ризику особливо слід враховувати, вибираючи спеціалізацію господарства, адже згодом її досить складно змінити. На це може піти кілька років, протягом яких будуть понесені прямі збитки. У галузях, де виробництво можна призупинити на певному технологічному етапі, ризик отримання збитків від виникнення невігідних умов продовження цього виробництва незначний (відгодівля великої рогатої худоби).

Як зазначає С.І. Дем'яненко, сільське господарство є досить консервативною галуззю. Зміна спеціалізації виробництва не може відбутися відносно швидко, а сума виробничих постійних витрат у структурі сумарних витрат значно більша порівняно з іншими галузями народного господарства [2, с. 151]. Тому важливим у виборі спеціалізації є співвідношення між постійними і змінними виробничими витратами та їх класифікація за циклами технологічних процесів. Постійні виробничі витрати господарства, що займається відгодівлею великої рогатої худоби з повним виробничим циклом, будуть пов'язані з усіма технологічними циклами. В умовах купівлі молодняка для відгодівлі витрати на придбання – це змінні виробничі витрати. У цьому разі, приймаючи рішення про зупинення виробництва,

господарство не матиме таких збитків, як за умов його припинення з повним виробничим циклом (в останньому випадку виробничі витрати залишаються й після припинення виробництва).

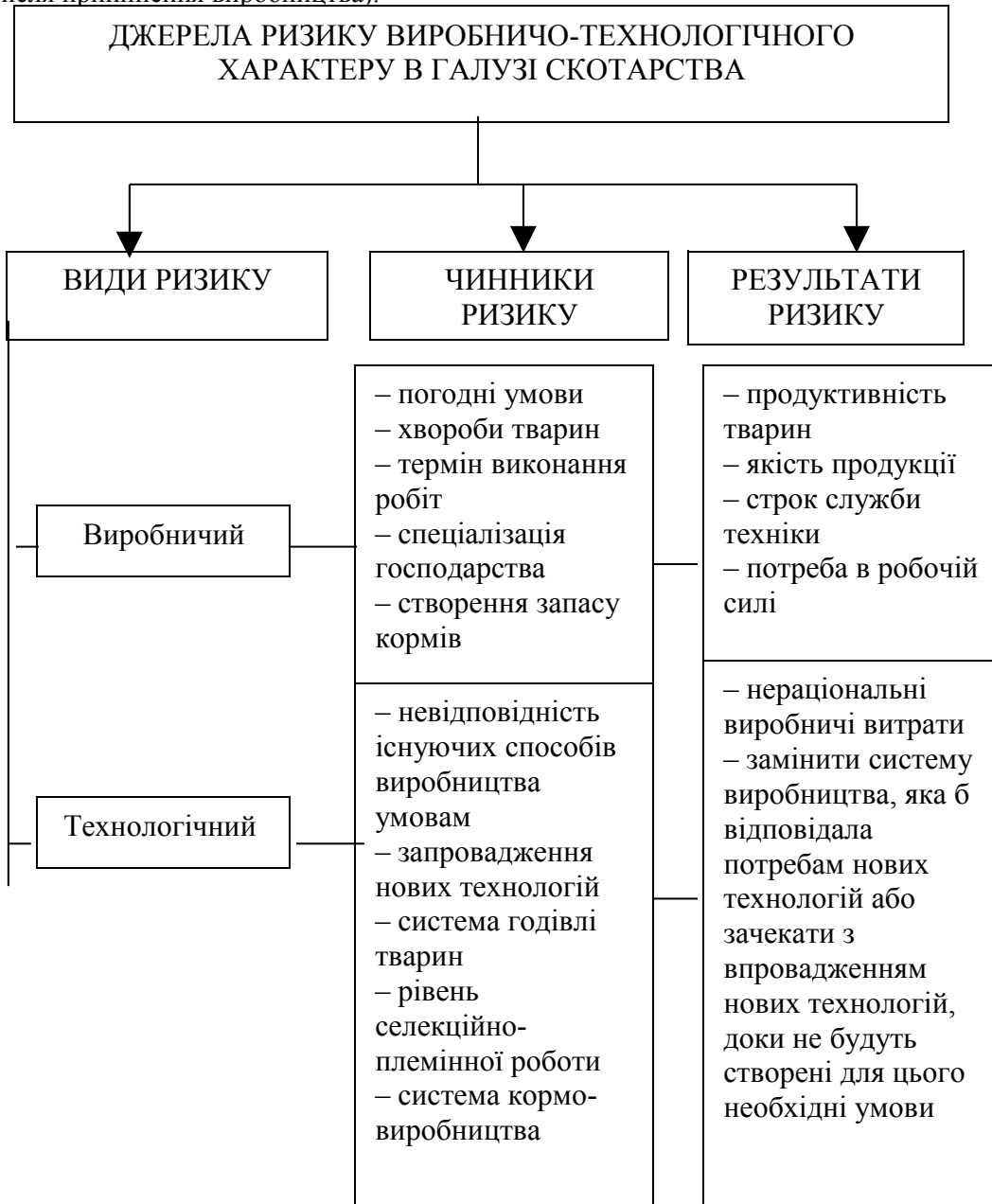

Рис. 1. Класифікація джерел ризику виробничо-технологічного характеру в галузі скотарства.

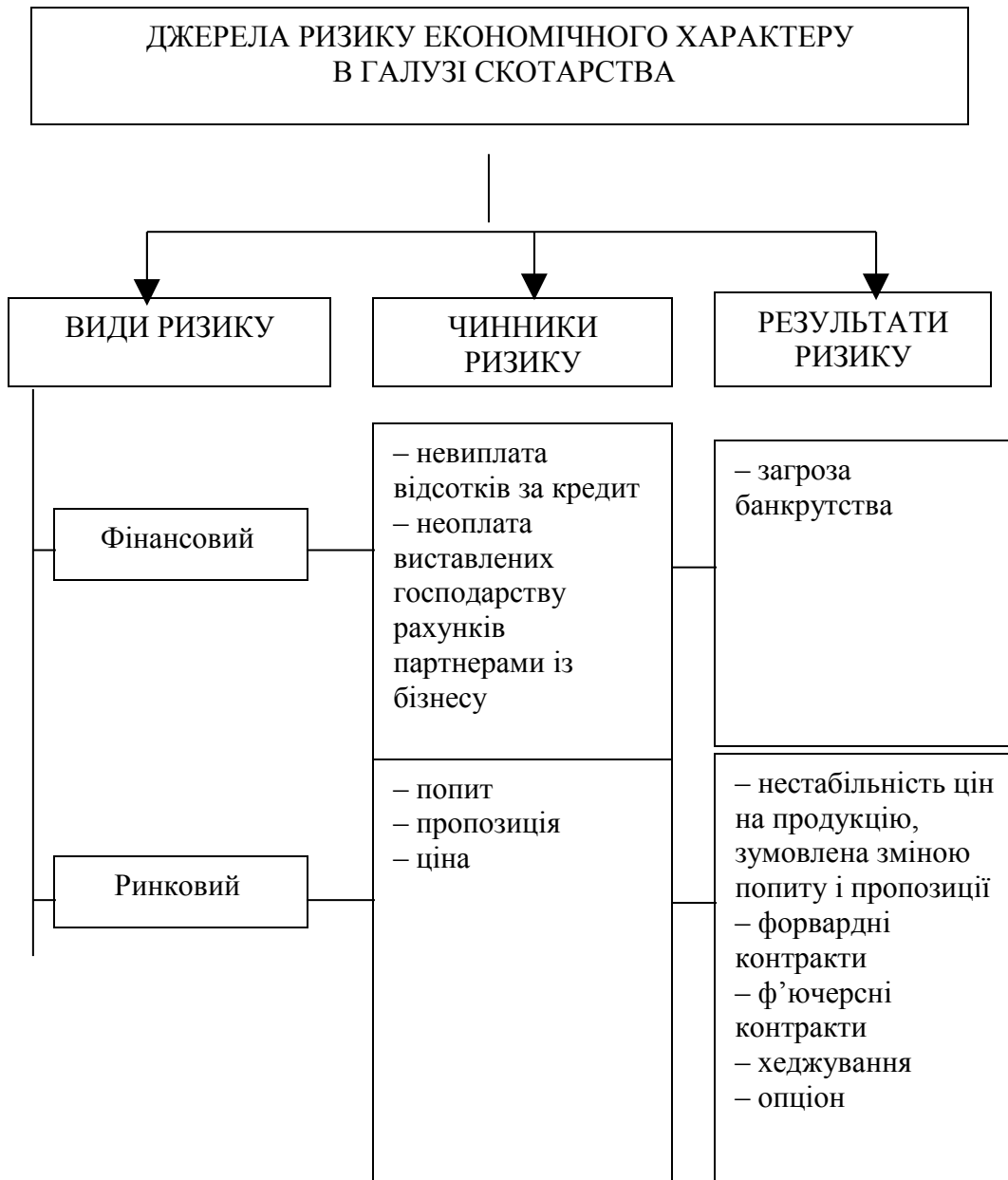

Рис. 2. Класифікація джерел ризику економічного характеру в галузі скотарства.

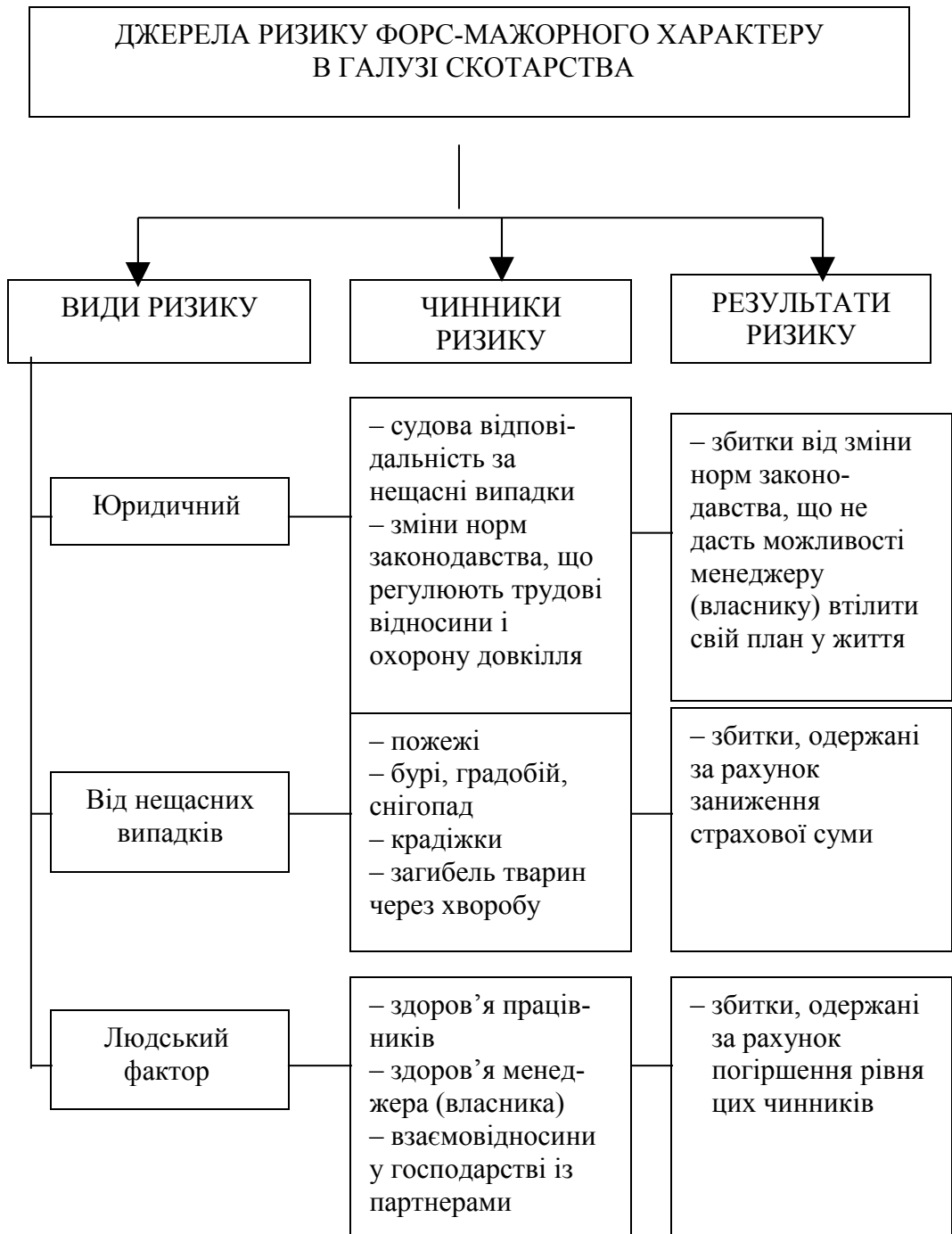

Рис. 3. Класифікація джерел ризику форс-мажорного характеру в галузі скотарства.

Наступним досить важливим моментом, пов'язаним з ризиком у прийнятті господарських рішень, є доцільність створення запасу виробничих потужностей. Зокрема це створення запасу кормів (сіна, зернофуражу, силосу, сінажу тощо), більше техніки, ніж це потрібно, та ін. При цьому необхідно враховувати, щоб витрати на їх зберігання чи амортизацію і ремонт техніки були нижчі, ніж їх придбання і використання в нових умовах. Існує також ризик і у разі прийняття управлінських рішень стосовно реалізації продукції й купівлі необхідних ресурсів, тобто ринковий ризик. А саме, в умовах високої інфляції недоцільно зразу реалізовувати продукцію за існуючими ринковими цінами. Вигідніше реалізувати її через певний проміжок часу за вищими цінами. Однак при цьому необхідно враховувати виробничі витрати, пов'язані зі зберіганням продукції. Ці витрати повинні бути нижчими від можливого приросту цін. В умовах ринкової економіки доцільніше заздалегідь укласти договори з покупцями продукції, обумовити в них реалізаційну ціну і тим самим застрахуватися від можливого зниження цін. Для цього можна використовувати форвардні та ф'ючерсні контракти на реалізацію продукції, тобто заздалегідь погоджують ціну та обсяги реалізації продукції в майбутньому.

Враховуючи специфічні особливості сільського господарства і галузі скотарства зокрема, слід зазначити, що й ризик у цій галузі проявлятиметься стосовно цих особливостей: по-перше, в низці випадків матимуть місце декілька видів ризику; по-друге, чинники ризику дуже часто проявляються в різних видах ризику, маючи комплексний характер. Наприклад, погодні умови в сільському господарстві є чинником виробничого ризику, адже від цього залежатиме не тільки виконання робіт у певні строки, якість продукції, а й врожайність сільськогосподарських культур. Водночас погодні умови під час виконання певних робіт матимуть вплив і на людський фактор, тобто стан самопочуття виконавця, захворюваність від перестуди тощо.

Висновки. Запропонована нами класифікація джерел ризику виробничо-технологічного, економічного і форс-мажорного характеру в галузі скотарства дає змогу менеджеру (власнику) правильно виділити види ризику, обґрунтувати його чинники і зробити детальну характеристику результатів ризику (параметрів, які в разі прийняття помилкового виробничого рішення в умовах ризику впливатимуть на зростання виробничих витрат).

Бібліографічний список

1. Березівський З. П. Ризик і невизначеність як чинники формування виробничих витрат у скотарстві / З. П. Березівський // Ринкова трансформація економіки АПК : кол. монографія : у 4 ч. / за ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. – Ч. 3 : Фінансово-кредитна система. – К. : ІАЕ, 2002. – С.412-414.
2. Дем'яненко С.І. Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві : навч. посіб. / С.І. Дем'яненко. – К., 1998. – 264 с.
3. Минка А.П. Прийняття управлінських рішень в умовах ризику і невизначеності / А.П. Минка // Економіка АПК. – 2001. – № 3. – С. 85-90.
4. Основи аграрного підприємництва / за ред. М.Й. Маліка. – К. : ІАЕ, 2000. – 528 с.

5. Сявавко М. Математичне моделювання за умов невизначеності / М. Сявавко, О. Рибицька. – Львів : Укр. технології, 2000. – 320 с.
6. Фандель Г. Теорія виробництва і витрат / Г.Фандель / пер. з нім. під кер. і наук. ред. М.Г. Грешака. – К. : Таксон, 2000. – 520 с.

Березивский З. Особенности формирования производственных затрат в скотоводстве

На основании теоретических обобщений научных разработок ученых-экономистов углублено исследование источников риска и предложена их классификация для отрасли скотоводства с выделением источников риска производственно-технологического, экономического и форс-мажорного характера, видов риска, формирующих его факторов и характеристик результатов риска.

Ключевые слова: риск, неопределенность, производственные затраты, скотоводство, классификация.

Berezivskyu Z. Special ways of formulating the production const in cattle bruding farming

On the basis of theoretical generalizations of scientific researches of economists the extended study of risk sources have been conducted. The results have been classified in the cattle breeding industry regarding the risk sources as production and technological, economic and force-majeur. The risk sources have also been analyzed as to types of risk, factors forming risks and characteristics of risk results.

Key words: risk, uncertainty, forming, production expenses, cattle breeding, classification.